

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
ISSN:2619-936X

January, Vol:5, Issue:16

2019

pp.10-17

Article Arrival Date: 26.11.2018

Published Date: 14.01.2019

MEVLEVÎLİKTEKİ NEFİS MERTEBELERİNİN SEMÂ AYİNİ'NDE SEMBOLİZE ETTİĞİ RENKLER

THE SYMBOLISED COLORS OF THE DEGREES OF THE SOUL IN MAWLAVISM ON SEMA CEREMONY

Ayşegül SUTEKİN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Konya/Türkiye

Yrd. Doç. F. Nurcan SERT

Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Konya/Türkiye

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31568/atlas.247>

Article Type : Review Article

ÖZET

Nesneleri tanıma ve ayırt etmek için kullanılan en belirleyici unsurlardan biri renk sembolizmidir. Yani bir nesneyi diğerinden ayırt etmek için kullanılan en kolay yollardan biridir. Varlık âleminde her şeyin ayırıcı bir rengi vardır ve bu renklerin birbirinden farklı anlamlar ifade ettikleri bilinmektedir. Yapılan bir çok araştırma renklerin canlılarla sadece somut olarak değil, soyut anlamda psikolojileriyle de ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Renklerin, insanların ruh halleri ve kişilikleri üzerinde bazı etkilerinin olduğu bilinmektedir. Günümüzde psikoloji ve modern bilim, renklerin insanların tedavilerinde ve psikolojik olarak rahatlamalarında etkilerinin olduğu iddiasındadır.

Bu makale insanların iç ve dış dünyalarında oldukça etkili olan renklerin, Mevlevilikte de simgesel anlamlar taşıması, renkler vasıtasıyla verilen mesajlara dikkat çekmek ve semâ ayinindeki selâmları temsil eden dört rengi belirtmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Renkler, Tasavvuf, Mevlevîlik, Nefis mertebeleri, Semâ ayini

ABSTRACT

Color symbolism is one of the most decisive elements used to identify and distinguish objects. In other words, it is one of the easiest ways to distinguish one object from another. In the realm of existence, everything has a distinctive color and it is known that these colors have different meanings. Many researches have shown that color is related not only with living beings but also with abstract psychology.

Colors are known to have some effects on people's moods and personalities. Today, psychology and modern science claim that colors have an effect on people's treatment and psychological relief.

This article has been prepared in order to emphasize the colors that are very effective in the inner and outer worlds of the people, to have symbolic meanings in the Mawlavism, to draw attention to the messages given through the colors and to indicate the four colors that represent the 4 selams in the Mevlevi Sema Ceremony.

Keywords: Colors, Mysticism, Mawlavism, The Degrees of the Soul, The Mawlavi Sema Ceremony

1. GİRİŞ

1. Renk Tanımı, Oluşumu ve Kullanımı

Renk, bir kaynaktan yayımlanan, doğrudan veya kendisi ışık kaynağı olmayan bir cisimle etkileştikten sonra algılanan bir ışığın göz üzerindeki izleniminden kaynaklanan duyuma denir. Elektromanyetik enerji dalgalarından biri olan ışık, rengin kaynağıdır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedi, 1986).

Rengin oluşması için gerekli olan ilk koşul ışıktır. Rengin bir ışık olduğunu, ışığın da bir enerji olduğunu düşünürsek, renk algılama organı olan göz, canlılardaki en gelişmiş organlardan birisidir. Göz, kompleks bir çalışma prensibi olan ve beyinle tam koordineli çalışan canlılardaki en gelişmiş organlardan biridir. Göz fonksiyonları fotoğraf kamerasına benzer. İris, ışığın göze girmesine izin verir, ışık lens, kornea ve retina üzerindeki salgılar tarafından odaklanır. Retinaya çarpan ışık, beyne aktarılan aksiyon potansiyellerine dönüştürülür. Kısmi yansıma ve emilme, yani enerjinin farklı tipleri elektromanyetik bir tayf (spektrum) oluşturur. Yansıyan farklı dalga uzunluğuna sahip ışıklar gözümüzce algılanır ve beyne ulaşan sinyal renk olarak tanımlanır.

Renkler; çok eski çağlardan beri simgesel iletişim aracı vazifesi görmüştür. Renklerin sihirli gücüne ait ilk örnekler Lascaux ve Altimara'daki taş devrinden kalma küçük mağaraların duvarlarında bulunan renkli hayvan figürlerinde rastlanmıştır. Eski insanlar renkleri, büyüsel amaçlarla, tapınma sırasında görsel etkileycilik için, kendilerini düşmanlardan gizleyebilmek ya da korkutucu görünebilmek, beğenilme ve güzelleşme içgüdüsüne cevap verebilmek için kullanmışlardır. Şamanlar, Kızılderililer, Çinliler, eski Mısırlılar ve Yunanlıların renklerle ilgilendikleri, renkleri değişik amaçlarla kullanmaları bir çok araştırmaya konu olmuştur. Işığın fiziksel özelliklerinin araştırılmasıyla, renk görme ile ilgili ilk bilimsel veriler 1666 yılında Newton'la başlamıştır (Çağan, 2005:23).

Güneş ışığını meydana getiren yedi rengin (renk tayfının) gizemi bugün üzerinde birçok incelemeler yapılan son derece olumlu sonuçlar alınan çalışmaları ve araştırmaları beraberinde getirmiş, renk bilimini bir bilim dalı olarak ortaya koymuştur. Bütün renkler beyaz ışıktan doğar; sarı, kırmızı ve mavi renge ana renkler veya meydana getirilemeyen renkler adı verilir. Yeşil, turuncu, mor ise ana renklerin ikişerli karışımından meydana gelen ara renklerdir (Eliri, Erdurucan, 2011:4).

2. TASAVVUFTA RENKLERİN SEMBOLİK DİLİ

Renklerin sadece dış dünya ile ilgili olmadığı, insanların iç dünyasıyla ve psikolojileriyle de ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Renkler tasavvufta zengin bir içeriğe sahiptir. Tasavvuftaki insanın mecazî anlamda dönüşüme dayalı geçiş devrelerinin anlatımında “şeklini almak” gibi ifadelerin yanı sıra “rengine girmek”, “aynı renkle renklemek” gibi ifadeler kullanılır (Eren, 2008).

Gelenekte ve tasavvufta bazı renklerin, bir takım hal ve makamları simgelediği bilinmektedir. Bu durum, kişilere, eserlere ve topluluklara göre değişebilmektedir. Nihayetinde bunların, efsaneler, destanlar ve mitlere kadar uzanan bir geçmişten mi esinlendiği; bir takım dini söylemlere mi dayandığı ya da tamamen kişisel tercihlerden mi doğduğu düşüncesi, belirsizdir. Şüphesiz, belli hal ve makamları simgelemek için seçilen renklerle ilgili makul bir takım izahlar söz konusudur; ancak kaynaklar bu konu üzerinde çoğunlukla durmamışlar, sadece renk ve simgelediğini belirtmekle yetinmişlerdir (Yıldırım, 2006:133).

Kâmil insan olmak için geçirilmesi gereken safhaların sonunda ulaşılan mertebede “renksizlik” tevhit inancını sağlamlaştıran, seyr-i sülûk yolunun olmazsa olmazları arasında bir olgu olarak tasavvufta adından sıkça bahsettirmektedir.

Tasavvufta “renksizlik” söylemi, aşamalarını tamamlamış tüm renkler ile boyanarak, sonunda bekâ'ya ulaşmış Bekâda ise olgunlaşarak “kulluk” yani, Allah'ın esmâsının tamamına erişmiş olan “renksizlik” ortaya çıkar.

3. MEVLEVÎLİKTE NEFİS MERTEBELERİ VE SEMÂ AYİNİNDEKİ RENKLERİ

Mevlevîlik bir çok sembolü içinde barındıran katmanlı bir bütündür. Mevlevîlik, manâsı güçlü anlamlar taşıyan “İlahi Aşk”ı tasavvufi bir dille ele alarak gönüllere şifa dağıtan bir felsefedir.

Mevlevîlikte renkler bir safhaları temsil etmektedir. Mevlevî semâ ayinlerinde de her şeyin ayrı anlamı ve farklı kullanımları vardır. Örneğin semâ ayininde giyilen siyah hırka kabri ve nefsi simgelemektedir (Gökbulut, 2010).

Mevlevîlikte nefis, “kişi”, “zat”, “öz” ve “can” gibi manalara gelir. Nefis, insandaki kötülüğe yönelişin adıdır. Mevlevîlerin, öznel olarak her şeyi geride bırakarak nefislerini terbiye ettikleri manevi yolculukları yedi mertebeden oluşmaktadır. Her bir mertebe farklı bir renk ile ifade edilir.

Mevlevî büyüklerinden ve Kulekapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Gâlib’e göre mukabeledeki hal ve hareketler Allah’a O’nun yüce esmasına delalet etmektedir.

1. Mesnevi okumak, Kelime-i Tevhidi
2. Na’t-ı Mevlana, İsm-i Celali
3. Ney taksimi, "Hu" ismini
4. Kudum vurma, "Hakk" ismini
5. Devr-i veledinin birinci turu "Hayy" ismini
6. Devr-i veledinin ikinci turu "Kayyum" ismini
7. Devr-i veledinin üçüncü turu da "Kahhar" ismini simgelemektedir.

Böylece nefsin 7 mertebesinin terbiyesinde tavsiye olunan yedi esma da semadaki yedi hal ile temsil edilmiş olur (www.konyamevlevi.com).

Mevlevî semâ mukabelesinde de her şey ayrı bir anlam taşımaktadır. Semâ edilen, semâhane denen alanın şekli, üstünde oturulan postların renklerine, semâzenin giydiği her kıyafetin ve yaptığı her hareketin bir manâsı vardır; hepsi bir sembol ifade etmektedir. Örneğin; semâhane dairevi bir alandır ve kâinatı sembolize eder. Şeyhin oturduğu kırmızı post Hz. Mevlânâ Celaleddin-i Rumi’nin makamı sayılır ve şeyh efendi vekaleten bu makama oturur.

Kırmızı renk “vuslat” yani Allah'a kavuşma rengidir. Hz. Mevlânâ Celaleddin-i Rumi gü batarken Allah'a kavuşmuştur. Bilindiği gibi güneş batarken de doğarken de gökyüzü kırmızı bir renk alır. İşte şeyh postunun kırmızı rengi maddi dünyadan batışı, manevi dünyaya doğuşu temsil eder. Mevleviliğe yeni adım atanların oturduğu post siyahtır. Siyah renksizliği simgeler, tevhidi temsil eder ve bütün renkleri içinde barındırır. Derviş bilgilenip yol alınca beyaz renkli posta oturmaya hak kazanır (Bayru Çelebi, 2009).

Semâ, Hz. Mevlâna ilhamıyla oluşmuş ve gelişmiştir. Kemâle doğru manevi bir yolculuğu temsil eder. Var olmanın temel şartı dönmektir. Semâ ayini, Allah aşkına bir yolculuktur. Semâzenler kollarını semâyâ açıp dönmeye başlar. Semâzenle birlikte atom döner, dünya döner, kâinat döner. Evrendeki her dönüş, aşkıyla, ortaklık eder. Bütün yaratılmışları ve kâinatı, benliğindeki aşkla sarar (Çelebi, 2004:195).

Semâ ayini; Yedi Bölüm ve Selâm denilen dört kısımdan meydana gelir. Bunlar, hakikat yolcusunun geçireceği dört aşamayı renkler ile temsil eder. Dönüş sırasında boynun bükülüp kafasını yana yatırması, teslimiyetini ifade eder. Bu yolculuk basamaklar halinde olur. Dervişler, müzik eşliğinde her bir selâmda farklı renklerle kendilerini bulurlar. Günümüzde de Şeb-i Arus törenlerinde ayin sırasında, her selâmda semâzenlerin manevi yolculuklarını temsil eden renkler bizlerin de hissedebilmesi için salonda da üzerlerine ışık olarak yansıtılır.

I. Selâm, bilgiyle hakikate doğarak, Yaradan'ını ve kendi kulluğunu idrak etmesidir (Çelebi, 2004:197). Tasavvufta manevi ilerlemenin ilk mertebesi olan “Nefs-i Emmare”, insanın nefsin baskısı altında yaşadığı fakat içinde bundan kurtulma arzusunu taşıdığı bir aşamadır. Bu mertebenin rengi mavidir (Vett, 2004). Mavi renk kelime-i tevhidin nuruna işaretir. Kelime-i Tevhid; “Allah’tan başka İlah yoktur.

Şeb-i Arus Törenleri Semâ ayini I. Selam

Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın Peygamberidir" manasındadır. Mavi tasavvufta ise nefsin kuvvetini simgelemektedir.

Evrensel olarak insana rahatlık ve huzur veren, dinlendirici bir renk olan mavi aynı zamanda yalnızlığı, üzüntüyü, depresyonu, bilgeliği, güveni ve sadakati simgeler. Özgürlük ve sonsuzluk mavinin temel soyut algısıdır. Tasavvufta ise nefsin kuvvetini simgelemektedir.

II. Selâm, yaratılıştaki düzeni, büyüklüğü hissederek Allah'ın büyüklüğü ve kudreti karşısında hayranlık duymayı ifade eder (Çelebi, 2004:197). İkinci mertebe "Nefs-i Levvame" mertebesidir. Burada insan, daha yüksek bir idrak seviyesinden bakınca, ayıp saymak zorunda olduğu düşünce ve davranışlarından dolayı pişmanlık duymaya başlar (Vett, 2004). İkinci selam ve mertebe sarı renk ile temsil edilir. Tasavvufta sarı zaaf hali temsil eder.

Şeb-i Arus Törenleri Semâ ayini II. Selam

Genel anlamıyla sarı renk, güneşin, sıcaklığın, mutluluğun rengidir. Sarı, ışığın, sevincin, üretim ve verimliliğin rengidir. İnsana sevinç ve coşku verir. İlham vericidir. Bilgiyi ve bilgeliği ifade eder. Sarı renk zihin faaliyetlerini artırır ve insana cesaret verir.

III. Selâm, hayranlık ve minnet duygusunun Aşk'a dönüşmesiyle, aklın Aşk'a kurban oluşudur. Bu tam teslimiyettir, Allah'a vusluttur, Sevgilide yok oluşturu! Budizim'de en yüksek merteye olan "Nirvana"dır, İslâmiyetteki "Fenâfillâh"tır. Yani "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok olmak, erimek anlamına gelir. Ancak İslâmiyet'te en yüksek merteye kulluk mertebesidir (Çelebi, 2004:197).

Şeb-i Arus Törenleri Semâ ayini III. Selam

Üçüncü mertebeye, yani Nefs-i Mülhime'ye varıldığında, daha yücelmiş bir nefis kendini gösterir. İnsan nefsinin esaretinden kurtuluşu, kalbin gücü hissedilir ve manevi ilerleme azmi daha yüce bir alem tarafından harekete geçirilmesiyle gerçekleşir (Vett, 2004). Bu mertebenin rengi ise kırmızı renk ile temsil edilir.

Kırmızı yeryüzünde en dikkat çeken renklerin başında gelir. Mutluluğun, arzusunun, hareketlilik ve canlılığın sembolü olan kırmızı ayrıca tansiyonu ve kan akışını hızlandırır. Saf ateş rengi olan kırmızı, himmet işaretidir. Kırmızı tasavvufta vuslatı, yani Allah'a kavuşmayı ve varlık âlemini simgeler.

IV. Selâm ise insanın manevî yolculuğunu tamamlayıp, kaderine razı olarak, yaratılıştaki vazifesine, kulluğuna dönüşüdür. Bu Selâma Şeyh Efendi ve Semâzen başı da iştirak ederler (Çelebi, 2004:198). Manevi ilerlemenin dördüncü mertebesi, "Nefs-i Mutmainne"dir. Mürit artık maneviyatın maddiyata üstün geldiğinden emin olur. Fani, yani geçici olan hazlardan etkilenme durumunu aşar. Bu mertebede artık nefis korkusuzluğa ve iç sükuna erişmiş olur (Vett, 2004). Bu mertebenin rengi ise siyahtır.

Şeb-i Arus Törenleri Semâ ayini IV. Selam

Günümüz psikolojisinde Siyah renk aynı zamanda, gücü, soyluluğu, ağırbaşlılığı, hırsı ve tutkuyu ifade eder. Gücü ve soyluluğu çağrıştırdığı için makam araçlarında en çok kullanılan renktir. Siyah renk, hakim olduğu ortamlara gizem katar. Siyah bir renk olarak bilinir ama aslında siyah renk yoktur. Siyah, tüm renkleri içinde barındırır ve tamamlanmışlıktır. Tasavvufta siyah, "asla dönüş" manasını simgeler. Dördüncü selamın nefis mertebesi olan "Mutmainne" tatmin olmak, Allah'a vasıl olmak anlamını taşır. Bu mertebeye Fecr Suresi 27, 28, 29 ve 30. ayette de geçmektedir;

"Ey mutmain olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!" Anlamı: Ey Allah'a ulaşmayı dilemiş, mürşidine tâbî olmuş ve emmare, levvame, mülhime kademelerine ulaşmış sonra onları aşarak, mutmainne olmuş, yani doyuma ulaşmış ve nefsinde nur biriktirmiş olan nefis! Rabbine dön (Allah'tan) razı olarak ve Allah'ın rızasını kazanmış olarak!

Mavi, sarı ve kırmızı renkleriyle nefis terbiyesini tamamlayan semazen tüm renklere bürünerek siyaha döner ve dördüncü selamda semâsını tamamlar. Mevlevilikte nefsin yedi mertebesi ve simgelediği renkler, Doç. Dr. Emin Işık'ın oluşturduğu aşağıdaki cetvel ile ifade edilmiştir.

Tablo1: Mevlevilikte nefsin yedi mertebesi ve imgelediği renkler

Nefsin Sıfatları	Emmâre	Levvâme	Mülhime	Mutmainne	Râdiyye	Mardiyye	Sâfiye (Kâmile)
Seyrin Sıfatları	İlâllah	'Alallah	Billah	'Anillah	Fillah	Ma'allah	Lillah
Âlemleri	Şehâdet	Misâl	Ervah	Ceberut	Lâhût	Nâsût	Hakikat
Hâller	Zevk	Şevk	Aşk	Vasıl	Hayret	Fenâ fil-Fenâ (Nirvana)	Bekâ bil Bekâ
Mahâller	Sadr (Göğüs)	Kalb	Ruh	Sırr	Sırru's-Sırr	Hafi	Ehfâ
Vâridat	Şeriat	Tarikat	Hakikat	Ma'rifet	Velâyet	Sıddıkiyyet	Kurbiyyet
Şuhûdu	Tevhid-i Ef'âl	Tevhid-i Sıfat	Tevhid-i Zat	Cem'	Hazarat-ı Cem'	Cem'ul-Cem'	Ehadiyyetü'l Cem'
Esmâ	LÂ İLÂHE İLLALLAH	ALLAH	HÛ	HAKK	HAYY	KAYYÛM	KAHHAR
Nûrunun Renkleri	Mavi-Mor	Sarı	Kırmızı	Siyah	Yeşil	Beyaz	Renksiz

4. SONUÇ

Renklerin, kişileri tedavi ettiği, psikolojilerini etkilediği ve farklı hisler uyandırdığı bilimsel olarak da araştırılmış ve bu etkilerle birlikte taşıdığı simgesel manalar da kabul görmüştür. Bu araştırmalar sonucunda bazı renklerin dinlendirdiği ve sakinleştirdiği, bazılarının heyecan verdiği, hatta kan akışını bile hızlandırdığı fark edilmiştir. Aynı zamanda kültürel simgeler olan renkler değişik toplum ve kültürlerde inançları, olayları ve hisleri ifade etmek için kullanılmıştır.

Mevlevîlikte renkler bir takım halleri ve makamları temsil etmektedir. Mevlevî semâ ayinlerinde de her şeyin ayrı anlamı ve farklı kullanımları vardır. Semâ edilen, alanın şeklinden, üstünde oturulan postların renklerine, semâzenlerin kıyafetlerinden ve yaptığı her harekete kadar hepsinin bir anlamı vardır; hepsi bir sembol ifade etmektedir. Örneğin semâ ayininde giyilen siyah hırka kabri ve nefsi simgelemektedir.

Semahane semâ mukabelesi için siyah hırkasını çıkararak ışığı gönlüne buyur eden semâzen aydınlanmaya ve renklenmeye başlar. Yaratıcısını ve ona kulluğunu kabul ederek “Maviye”, Allah’ın büyüklüğü ve kudreti karşısında duyduğu hayranlıkla “Sarıya” döner. Zamanla bu sonsuz hayranlık ve minnet duygusu yerini “Aşka” bırakır. Biçare akıl daha fazla direnemez, aşka kaybolur. Sarı, eşi benzeri olmayan, daha önce hiç tatmadığı bu aşkla “Kora” döner.

Geçtiği tüm mertebelerin renklerini bünyesinde barındırarak, kaderine razı, yaratılış amacının farkında, kulluğunun tam idrakinde bir koşulsuz teslimiyet ile saf ve temiz olarak manevi yolculuğunu tamamlar. Benliğini yenmiş, bedenlenmeden önce nefisini öldürmüş, kendiyi ve tüm insanlıkla barışık bir vaziyette tekrar siyahla örtünüp geçici alem olan dünyaya geri dönüş yapar.

KAYNAKLAR

- BAYRU ÇELEBİ, Esin “*Semâ*”, (www.Semazen.net.), 2009
- BÜYÜK LAROUSSE, “*Sözlük ve Ansiklopedi*”, Gelişim Yay. İstanbul, XVI, 9768, 1986.
- ÇAĞAN, Mehmet, “*Sizin Renkleriniz*”, Bir Harf Yayınları, 2005.
- ÇELEBİ, Celâleddin Bakır, “*Mevlâna Okyanusundan*” Derleyen: Esin Bayru Çelebi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, II. Baskı, s.195-198, Konya, 2004.
- ELİRİ, İsa, ERDURUCAN, İlyas “*Sahne Işıklamasında Renklerin Dili*”, Öncü Kitap, Ankara, 1. Baskı, s.4, 48, 2011.
- EREN, Abdullah, “*Bâkî Divanı’nda Kırmızı Renk*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 37 s.33. Erzurum, 2008
- GÖKBULUT, Süleyman, “*Necmeddin-i Kübrâ*”, İnsan Yayınları, s.271, 2010.
- IŞIK, Emin, “*Aşkı Meşk Etmek*” Sufi Kitap Yayınları, 4. baskı, İstanbul, 2015.
- KONYA MEVLEVİ TOPLULUĞU, “*Sema’dan İçeri: Nefis ve Mertebeleri*”, (<http://www.konyamevlevi.com/?p=173>)
- VETT, Carl. “*Dervişler Arasında İki Hafta*” çev. Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s.139-141, 2004.
- YILDIRIM, Ali. “*Renk Simgeliği ve Şeyh Galib’in Üç Rengi*” Millî Folklor, Sayı 72, s.133, 2006.